

reakční mendelismus morganismus“ vědou zůstal vzdor pádným usnesením, brožurám a personálním postihům. Na tomto pozadí je dnes ticho vědy nutně tím druhým tichem, falešným tichem, tichem špatného slyšení.

A víc: v době, kdy kulturní fronta, především umělci, probjovávali a předjímalí nynější proces, věda stála mimo a dokonce ústy svých předních zástupců nabádala k opatrnosti před „hysterickými spisovateli“. Není pochyby, že mnohé projevy se mohou zdát rozváznému badateli ukvapené, ale pak je na rozvázném badateli, aby to řekl a nečekal, až na to dostane dekret shora a zároveň aby taky vložil ruku do ohně po svém.

Toto falešné ticho vědy je to, co dnes tíží všechny lidi, kteří v laboratořích koukají do zkumavek a na ručičky ampérmetrů a přitom si utvořili svoje poněti o tom, že jde o pravdu v malém i ve velkém. A že zachází-li kdo s otázkou pravdy v každém pokusu, v každé odborné diskusi a každý den, že by měl mít proboha také nějakou účast na hledání pravdy pro všechny, bránění pravdy pro společnost tuto i budoucí.

Máme vědu, která je s to pomoci hospodářství měrou přiměřenou druhé polovině dvacátého století. Máme vědecké kolektivy v ekonomice, v sociologii, v historii a v politických vědách, které mohou odborně přispět k artikulaci současného procesu a k zlepšení politické a hospodářské situace, což je dnes jistě problém hlavní.

Ale i s tímto kladem máme v podstatě vědu neangažovanou a lidi v laboratořích to cítí a horečně i zoufale vymýšlejí rezoluce a diskusní aktivity a organizace, kde by to mohli projevit a kde by se věda ukázala jako demokratická síla (věda, která ve své metodologii má tolik společného s demokracií) a kde by se ukázal skutečný duševní potenciál řadových pracovníků vědy. Potenciál, který se dosud vybíjí jen handrkováním o organizační věci a který je zmarňován konfrontací s jednáním reprezentativních a rozhodujících vědeckých těles, třeba i toto jednání bylo dosud tímto ideálům podstatně cizí, přitom však hluboce spokojené samým sebou; spokojené i růstem vlastní, zvědecké byrokracie, spokojené i s každým direktivním zásahem odjinud, spokojené nakonec i tím, že i velké akce vědy končily tak často v jakémsi stole a na jakémsi papíru.

Pocit zmarnělosti, týkající se někdy i vlastních výsledků, tak zvaného převodu do praxe, pak dospěl tak daleko, že řadoví pracovníci vědy dnes teprve vidí, jak se dá vstoupit do života, teprve dnes *následují*, místo co by bývali vedli. Neboť příznějeme si, že i v jakémkoli zaměstnaneckém poměru bylo možno vystupovat v posledních letech s malým rizikem za dobré věci a přesto časopisy zely prázdnotou po vědeckých hlasech.

Jaký je tedy přínos vědy moudrosti a morální páteři národa? Malý. V nejlepším případě hrubě opožděný. Zjistěte je posilou pro národní bytí a vědomí, že věda, a to věda dosahující i vynikajících mezinárodních úspěchů jest, vůbec jest. Ale jde o to, toto prostě bytí zdůvodnit a formulovat uvnitř onoho velkého procesu, který se nazývá kulturou a vzdělaností národa.

Jinak můžeme za sebe postavit samočinné počítače a bude to lepší, neboť ty aspoň nesednou na lep Lysenkům a spočítají si na svých kybernetických prstech, že jde o život a ne o koryta, a že se nedá říkat jednou A a za chvíli ne. A bez rizika, že nastane kráťas.

LL. č. 7, 11. dubna 1968

Gabriel Laub Obrana cenzorů

Musím říci několik slov na obranu cenzorů, už proto, že na ně všichni útočí, jako kdyby oni byli hlavním a jediným nebezpečím pro demokracii. Zatím však samotná skutečnost, že proti nim útočí všichni, svědčí sdostatek o tom, že už nejsou nebezpeční. Byli nám zcela zřejmě vydáni, jako když se vojákům, kteří vtrhnou do panského domu, přihraje služička, aby svým tělem ochránila bělostná těla pánových dcer a jeho železnou pokladnu.

Není důvod jásat, že nám byli cenzori předhozeni, není to vítězství, je to jen znamení vítězství; ostatně není nikdy problém vrátit cenzorům jejich funkce, nebo dosadit nové cenzory. Není to také důvod je litovat, protože je potkal obvyklý konec horlivých služebníků, patřící jaksí do popisu práce lokajů a tělesných strážců všeho druhu. Není to ale ani důvod, abychom se chovali jako dav, který si myslí, že skoncoval s dráhotou a hladem, který vytloukl okna v hokynářských krámcích, nebo jako parta matron z malého amerického městečka, které věří, že vymytí ze světa hřích, když vyválí v peří místní prostitutku.

Lituji je jen proto, že si teď na nich pochutnávají absolutně všichni, i ti, kteří jim dávali příkazy, i ti, kdož jim přeoctohně a předúsledně pomáhali. Kdyby cenzuru dělali pouze cenzori z povolání, nebyla by tak štrašná. I kdyby cenzorský sbor sestával ze samých vybraných koniášů, nezmoohl by mnoho, kdyby za ním nestála celá hierarchie Církve Svaté a zbožné stádo lidí horlivých ve víře. Abychom se zbavili cenzury, stačí profesionálním cenzorům omezit pravomoc, ale dobrovolné cenzory bude nejspíš nutno většinou povyzhazovat a autocenzory v sobě zabít. Každý pišící člověk u nás ví, že cenzura se dost často dala obejít: článek či satirka, zabavená (pardon, nedoporučená) v jednom časopise, vycházela za čas v jiném. Mnohem těžší bylo obejít podělaného redaktora a

vůbec se zajisté nestal případ, aby někdo otiskl něco odvážného, když byl sám podělaný.

Lituji cenzory také proto, že jejich povolání jim zřejmě nikdy neposkytovalo tolik radosti, kolik hanby na ně uvalilo. Pro lidi, kteří měli k četbě zásadně záporný vztah — a takových musí být v těchto orgánech většina, kdo neměl, ten ho tam musel získat — byla to jistě práce velmi nepřijemná. Ještě nepřijemnější byla ovšem pro ty, kteří měli literaturu rádi — něco jako gynekologická praxe pro donchuána, s tím, že gynekologa utěšuje užitečnost jeho povolání. Oproti cenzorům z klasických dob neměli ani potěšení, že si přečetli něco zvlášť pikantního, co se k jiným nedostane: pikanterie byly vesměs politické, těm úplně blbým nedošly, všem jen trochu chytřejším neřekly nic, co by nevěděli. K tomu si představte, že většina cenzorů konala navíc tuto nemilou práci proti svému vlastnímu přesvědčení! (Jestli tomu nevěříte, zeptejte se jich.) Když Saltykov Ščedrin před sto pěti lety popisoval cenzorova duševní muka, mohl aspoň současně popsat jeho krásný bohatý byt — a u nás!

Musíme se také cenzorů zastat pro to dobré, co pro československou literaturu vykonali. Viděl jsem jen jednu v životě časopis, zvaný Denní zprávy HSTD, v němž byla zveřejněna jedna moje nezveřejněná povídka, vedle jiných nedoporučených k uveřejnění článků, povídek a glos. Přisáhám, že i bez mé povídky to byl nejlepší časopis v republice. Až se bude sestavovat antologie satiry nebo antologie naší publicistiky, stačí probrat ročníky tohoto cyklostylovaného časopisu a tři čtvrtiny práce budou hotovy. Je to snad malá zásluha?

Ale hlavní zásluhy cenzorů teprve poznáme. Například v oboru satiry: nic tak neprospívá jejímu rozvoji, jako cenzura. A to nejenom jako téma. Cenzura učí autory vymýšlet si literární formy, pracovat s podobnostmi, alegorií, bajkou, studovat starou literaturu a nalézat hrdiny v dějinách starověku. Zkrátka nutí autory vzdělávat se a zjemňovat styl. Nemyslete si ale, že to znesnadňuje satirikovi vstup do literatury. Naopak. V těchto podmínkách stačí jen naznačit, že někdo je vůl, tedy vůbec někdo — a jste uznán satirik, protože čtenáři chápou, že jste víc z cenzurních důvodů nemohli říct. Ostatně to ani bezvoľů třeba, protože oni sami dobře vědí, kdo je vůl. A co bude, až se cenzura nebude plést do literatury? Pak můžete tisíckrát napsat, že někdo je vůl, třeba i s plnou adresou, a pořád ještě nebudete spisovatel. Budete se holt muset učit psát.

Nejeden autor smutně zaplácne, že mu už cenzorů nepomohou — a bude možná pozdě bycha honit. Ačkoliv, možná, že ani on nebude dlouho vzdychat nadarmo. Jednou se už přece touhy spisovatelů splníly.

LL č. 7. 11. dubna 1968

Alexandr Kliment Koho se to týká

Celospelečenská morální odpovědnost za minulé věci je neschůdný a temný prostor, v němž se bude třeba nejprve orientovat. Zlé činy nespáchala doba a její atmosféra, nýbrž konkrétní osoby. Je sice trpká pravda, že tyto osoby se staly svým způsobem také obětí doby a atmosféry, ale pravda mnohem trpčí je skutečnost, že oběti těchto osob se stali právě živi lidé a naši spoluobčané. Otázka zní, zda jsme odpovědní všichni, nebo jenom někteří. Přiznat kolektivní odpovědnost křísí pokušení oddat se kolektivnímu alibismu. A jestliže odpovědnost mají mít jenom někteří, podle jakých etických principů, jak a kdo povede tu děličku čáru? To jsou otázky, které zatím mohou být jen položeny. Je třeba však o nich vědět a s jejich řešením začínat z nejbližšího konce.

Tak například čeští spisovatelé mají na svém kontě velké morální vítězství. Podstatnou měrou se zasadili jako jednotlivci i jako organizace o změnu poměrů. Odsuzované pojetí: Spisovatelé — svědomí národa, bylo rehabilitováno. Svědomí národa opravdu zapůsobilo. Ale zeptáme-li se, je-li to svědomí vskutku čisté, ihned pochopíme, jak vracce je toto heslo zavěšeno nad spisovatelem tribunou. Podrobnější nahlédnutí do knih a archivů nám doporučí, abychom byli zdvořilejší k národu a náročnější k svědomí jednotlivců. Čeští spisovatelé nemají totiž na kontě jenom morální vítězství, ale také docela konkrétní prohry. Nevědět to a veřejně to neřít, znamenalo by zakládat si na pověsti a hned na počátku nové etapy se odsoudit ke slabosti. Učastníme se teď politického a společenského obrození. Tento proces se týká i spisovatelů. Jejich organizace i jednotlivců. Vzpomeňme si:

Věřejně odvolávání světového názoru a urychlený příklon k jinému. Popírání vlastního díla. Zpřetrhání kulturní kontinuity. Mlčenlivý souhlas. Loajální podpora nezákonnosti, ba dokonce justičních vražd. Básnické opěvání kultu osobnosti. Kult funkcí. Lhostejnost k perzekuci kolegů. Napomáhání cenzuře. Selekcce literatury i autorů. Souhlas s administrativními zásahy. Neschopnost protestu. Podléhání mocným. Rozmetané sazby. Vracené rukopisy. Názorové veletoče kritiků.

Doklady jsou veřejně přístupné v knihovnách a novinářských archívech. Ztráty jsou morální, umělecké a někteří spisovatelé ztratili jazyk, jiní vlast, ba i život.

Co s tím?

Politik, který se zdiskreditoval, je v lepším případě odsouzen do penze, v horším jej zavrou. Spisovatel má na rozdíl od něho jedinečnou šanci: může se zavřít sám a svůj morální problém pojmut jako téma. Ostatně netýká se jenom jeho osobně, týká se mno-